

Beschrijving en waardering van nautische objecten in Nederland

Het hoge licht van Hoek van Holland

door Peter Kouwenhoven / Nederlandse Vuurtoren Vereniging (www.vuurtorens.org), september 2019

Het hoge licht en de dubbele lichtwachterswoning in 1903.

Cultuurhistorische waarden

- *Type object / nautische functie:*
Vuurtoren / voorheen verkenningsslicht en geleidelicht
- *Leeftijd van het object:*
Gebouwd in 1893-1894.

- *Historische betekenis van het object en zijn omgeving:*

In 1866 is men begonnen met de aanleg van de Nieuwe Waterweg, die de toegang tot de haven van Rotterdam moest verbeteren. Vanaf dat moment vestigden zich werklieden en ambtenaren van de Waterstaat in de nieuwe nederzetting Hoek van Holland. In 1872 werd de Nieuwe Waterweg officieel geopend. Daarna is nog jaren verder gewerkt aan grote infrastructuurprojecten. In de jaren 1883-1884 werd, in opdracht van het Rijk, de Berghaven gegraven, vlakbij de dorpskern van Hoek van Holland. Dit werd de thuishaven voor de schepen van het Loodswezen en Rijkswaterstaat. De Berghaven is ook een uitvalsbasis voor reddingsboten van de KNRM. In 1893 kwam er een spoorwagverbinding tussen Hoek van Holland en Rotterdam tot stand, waardoor de ontwikkeling van 'de Hoek' verder werd versterkt. In dat jaar is ook de eerste veerdienst naar Engeland geopend.

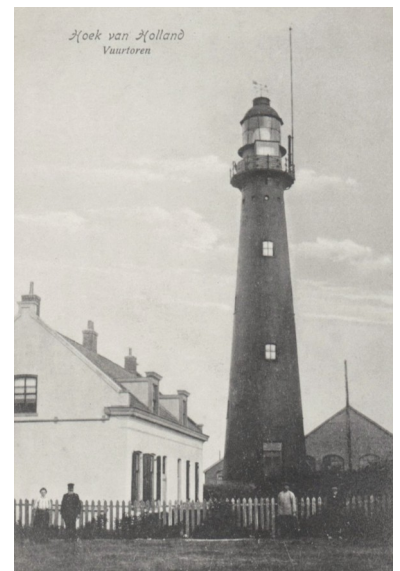
De bebakening van de Nieuwe Waterweg was in het begin zeer bescheiden. Op het Noorderhoofd stond een eenvoudig wit licht en op het Zuiderhoofd een rood havenlicht. In 1874 was sprake van een lichtenlijn van twee lantaarns in het duingebied ten zuiden van de Nieuwe Waterweg, voor het binnenvaren van het 'Kanaal door den Hoek'. In 1877 werd een nieuwe lichtenlijn voor de inkomende scheepvaart in gebruik genomen. Op het Zuidduin, bij de 'wachterswoning', stond het lage licht: een 'houten schilderhuis met ruitscherm bovenop', met een vast wit licht op 9,7 m hoogte. Meer binnenwaarts stond het hoge licht: een 'scherm-baken van raamwerk' met een vast wit licht op 15,9 m hoogte.

De scheepvaart nam heel snel in omvang toe en daarmee steeg ook het aantal ongevallen en strandingen in de monding van de Nieuwe Waterweg. Het was daarom noodzakelijk om de bebakening te verbeteren. In de jaren 1893-1894 werd daartoe een aantal nieuwe kustlichten geplaatst, waaronder een nieuwe lichtenlijn voor de inkomende scheepvaart. Deze bestond uit een hoge gietijzeren toren nabij het station van Hoek van Holland en een kleinere stenen lichtopstand aan de Berghaven.

In maart 1893 is aan de ijzergieterij Penn & Bauduin te Dordrecht de opdracht gegund voor het vervaardigen van een 27,2 meter hoge gietijzeren vuurtoren, naar het ontwerp van A.C. van Loo. Deze zou geplaatst worden op een terpachtige fundering. Omstreeks 15 juli waren alle voorbereidingen gereed en kon de bouw van de toren beginnen. De toren moest binnen drie maanden na aanvang van het opbouwen worden opgeleverd, op straffe van 20 gulden per dag dat het werk later klaar zou zijn. De totale aanneemsom bedroeg 10.950 gulden. De winstmarge was niet zo groot, dus dan is zo'n strafkorting niet fijn voor de aannemer.

Om vertraging te voorkomen moest Penn & Bauduin in een loods van de fabriek tien lagen van de toren opstellen, om te controleren of de vorm en afmetingen van alle gietijzeren elementen klopten. Al het materiaal moest verplicht worden verzekerd tegen schade en gebreken en het personeel moest worden verzekerd tegen ongelukken. Op 14 februari 1894 werd het licht voor het eerst ontstoken, tegelijkertijd met het toenmalige stenen lage licht aan de Berghaven.

Door de aanleg van de Maasvlakte in de jaren zestig kwam het hoge licht te ver van de

Het hoge licht omstreeks 1910, met een extra lenspaneel op de omloop.

Tijdens de verbouwing in 1912, met een hulplicht op een houten onderstel.

kust te liggen, waardoor het niet meer goed zichtbaar was voor de scheepvaart. Het werd daarom op 18 februari 1974 gedooft. De toren bleef ongebruikt achter op zijn plek aan de Willem van Houtenstraat en dreigde na enige jaren gesloopt te worden. Een vijftienjarige jongen uit Den Haag, René Vas, vatte in 1981 het plan op om de vuurtoren op te knappen en er een museum van te maken. In 1983 werd zijn droom werkelijkheid. Het Kustverlichtingsmuseum Hoek van Holland bevat inmiddels de meest uitgebreide collectie nautische objecten van Nederland.

Architectuurhistorische waarden

- Bijzonder belang van het object voor het oeuvre van architect of bouwmeester:*

Adrianus Cornelis van Loo (1834-1911), geboren te Vlissingen, werd per 1 januari 1875 benoemd tot adjunct bouwkundige bij het Loodswezen. Hij was daar de assistent van de bouwkundige Quirinus Harder. Na het overlijden van Harder in 1880 nam Van Loo zijn functie over. In 1901 ging Van Loo met pensioen.

Van Loo heeft bijgedragen aan de vele ontwerpen van gietijzeren vuurtorens van Quirinus Harder. De torens waarvan het ontwerp op naam van Van Loo zelf staan zijn: de vuurtoren van Strijensas (1883), het hoge licht en de twee havenlichten in Stavoren (1884), het havenlicht van Vlissingen (1891), de vuurtoren Hoek van 't IJ bij Durgerdam (1893), het hoge licht van Hoek van Holland (1894), het eerste, stenen lage licht van Hoek van Holland (1894) en het tweede, gietijzeren lage licht van Hoek van Holland (1900). Daarnaast tekende hij voor het ontwerp van enkele gietijzeren vuurtorens voor Nederlands-Indië, waarvoor hij voor een deel de ontwerpen van Harder gebruikte.

Koper- en ijzergieterij Penn & Bauduin (1843-1990): In 1839 vestigde Franciscus Dominicus Andreas Bauduin een metaalgieterij in de Visstraat in Dordrecht. Het bedrijf vervaardigde onder meer bronzen gaskranen en koperwerk voor schepen. Na het overlijden van Franciscus in 1846 zette de zoon van zijn zuster, Ferdinand Johannes Penn, de metaalgieterij voort onder zijn eigen firmanaam IJzergieterij F.J. Penn & Co. Het bedrijf groeide snel. In 1866 ging Ferdinand een vennootschap aan met zijn broer Hubertus en zijn neef Johannes Jacobus Bauduin en veranderde de firmanaam in Penn & Bauduin. Het bedrijf maakte naam als bouwer van bruggen en de vervaardiging van gietijzeren vuurtorens, kapen, vloerdelen en trappen voor het interieur van vuurtorens. Penn & Bauduin heeft de bouw van een aantal van de bovengenoemde door Van Loo ontworpen vuurtorens op zijn naam staan: Strijensas, Stavoren, inclusief havenlichten, en de twee gietijzeren torens van Hoek van Holland. Daarnaast construeerde Penn & Bauduin de rode ijzeren bovenbouw op de kerktoeren van Westkapelle.

Omstreeks 1970 kwam het bedrijf in de problemen en werd overgenomen door de firma Troost uit Pernis, die op het bedrijfsterrein olieplatformen liet bouwen. In 1978 kwam het bedrijf in handen van staalconstructiebedrijf De Groot uit Zwijndrecht; de die de firmanaam wijzigde in Grootint Dordrecht. Vanwege het uitblijven van grote opdrachten werd het bedrijf in 1996 gesloten en kwam er een einde aan dit voor de Dordtse economie zo belangrijke familiebedrijf. Het enige dat nog herinnert aan het bedrijf Penn & Bauduin, zijn putdeksels die op sommige plaatsen in de stad nog terug te vinden zijn.

- Bijzonder belang in verband met materiaalgebruik en bouwtechniek:*

Gietijzer was in de tijd van Van Loo de standaard voor de bouw van vuurtorens. Na de eerste hoekige gietijzeren torens werden vanaf 1875 ronde gietijzeren torens gebouwd, met gebogen segmenten. Vanaf 1883 werden opengewerkte torens ontworpen, omdat hiervoor aanzienlijk minder gietijzer nodig was en de veel lichtere segmenten makkelijker hanteerbaar waren. Het hoge licht van Hoek van Holland is een van de laatste torens die uit dichte segmenten is opgebouwd. Het lage licht van Hoek van Holland uit 1900 was uiteindelijk de laatste.

- Aanwezigheid originele optiek en lichtbron:*

De toren had oorspronkelijk een vast wit licht, met een petroleumvlamlicht als lichtbron. De optiek was een trommellens van de derde grootte, geleverd door Chance Brothers uit Birmingham. In de loop van de tijd is regelmatig gesleuteld aan de verlichting. Dat begon in 1900 met het plaatsen van een uitbouw op de omloop, aan de voorzijde van de vuurtoren met daarin een optiek met één paneel. Dit zorgde voor een versterkte, smalle lichtbundel over het hart van de lichtenlijn.

In 1912 kreeg de toren een bliksemlicht — een sneldraaiende optiek die op een kwikbad dreef — met als karakter 2 witte schitteringen in 10 seconden. Het was een bundellens van de derde grootte, geleverd door Barbier, Bénard et Turenne te Parijs. Samenhangend met de installatie van het bliksemlicht, vond een verbouwing plaats, waarbij het bovenste segment van de toren (de kuip) en het lichthuis de karakteristieke uitbouw kregen die nu nog aanwezig is. Het bliksemlicht heeft niet zo lang dienst gedaan. In 1921 is het naar Scheveningen overgebracht. Er werd een tijdelijk hulplicht geplaatst en in 1922 werd er wederom een vaste optiek van de derde grootte (fabricaat BBT) in gebruik genomen, met een groeponderbroken wit licht: 2 verduisteringen van 2 seconden binnen een periode van 15 seconden. De toren is toen geëlektrificeerd. De lichtbron was een gloeilamp van 1.000 watt. Dit karakter heeft de vuurtoren tot 1960 gehad, met een onderbreking van enkele jaren waarin hetzelfde patroon binnen een periode van 12 seconden zichtbaar was.

Het hoge licht omstreeks 1934. De karakteristieke uitbouw van het lichthuis en de omloop is in 1912 aangebracht.

De optiek uit 1960 nog in de toren op 14 december 1973. Vlak daarna is de optiek overgebracht naar de nieuwe vuurtoren op de Maasvlakte.

De optiek uit 1894 nu weer in de toren.

In 1960 kreeg het hoge licht een draaiende optiek van de derde grootte, geleverd door de firma Wilhelm Weule uit Duitsland. Het had vijf panelen met een bundellens en één paneel met een trommellens. Voor de trommellens was een rode transparante plaat geplaatst. De optiek draaide in 20 seconden rond. In deze periode waren vijf schitteringen te zien, gevolgd door 8 seconden rood licht. De schitteringen vormden het karakter van het verkenninglicht, het rode licht zorgde voor de herkenbaarheid van de lichtenlijn. De uitbouw op de omloop met de versterkte sector is toen verdwenen. Het draailicht was maar kort functioneel. Op 18 februari 1974 werd het licht gedoofd. De optiek is later in de nieuwe vuurtoren op de Maasvlakte geplaatst. De oorspronkelijke trommellens uit 1894 is enkele jaren geleden weer teruggeplaatst op de toren. Een oude Argandse lamp doet nu dienst als lichtbron. Hij wordt niet meer gevoed met olie. Op de plaats van de lampenpit is een element met moderne ledlampjes geplaatst. Het licht heeft geen functie meer voor de scheepvaart maar is nu wel een sfeerbepalend element van de vuurtoren.

- *Aanwezigheid van authentieke elementen van het oorspronkelijke interieur en exterieur en (on)roerende zaken:*

De koperen koepel en de windwijzer zijn nog in originele staat. Een groot deel van het lichthuis, de kuip en de gietijzeren omlopen is ook origineel, maar daaraan zijn in 1912 wijzigingen aangebracht in verband met de komst van het bliksemlicht, zoals hierboven beschreven.

Boven de ingang met originele deuren is een gedenkplaat aangebracht die herinnert aan de oprichting van de toren in 1893, onder het regentschap van koningin Emma. Aan de achterzijde van de toren is in een van de gietijzeren segmenten de naam van Penn & Bauduin gegoten binnen een rechthoekig kader. Vergelijkbaar met een schilder die zijn kunstwerk signeert.

Van het oorspronkelijke interieur is nog maar weinig over. De vurenhouten betimmering van het lichtwachtersvertrek en de vurenhouten vloeren, die werden aangebracht in verband met temperatuurregulatie, zijn verdwenen. Op twee verdiepingen waren elk twee houten bedsteden en twee kasten geplaatst, voor de lichtwachters die een aantal uren geen dienst hadden. De twee bedsteden op een van de verdiepingen zijn nog aanwezig.

Ensemblewaarden

- *Aanwezigheid lichtwachterswoningen en andere objecten waarmee het object een eenheid vormt:*

Op 3 april 1894 werd het bestek goedgekeurd voor de bouw van een dubbele lichtwachterswoning bij elk van de twee vuurtorens van Hoek van Holland. De dubbele woning naast het hoge licht is in 1966 gesloopt en vervangen door een nieuwe dubbele lichtwachterswoning. Deze woning is er nu nog, maar wordt sinds 1974 particulier bewoond.

Vanaf 1900 functioneerde een klein gietijzeren vuurtorentje aan de Berghaven als lage licht van de inkomende lichtenlijn. Het is in 1967 gedoofd, omdat de lichtenlijn niet goed meer de juiste ligging van de vaargeul aangaf. In 1977 is het lage licht in twee delen op een dekschuit naar het Maritiem Buitenmuseum (thans onderdeel van het Maritiem Museum) in Rotterdam gebracht. Zo af en toe komt in Hoek van Holland de wens op om dit vuurtorentje weer terug te halen naar de Berghaven, maar tot nu toe is het er niet van gekomen.

Vanaf 1974 geleidt een nieuwe lichtenlijn de inkomende scheepvaart op de Nieuwe Waterweg. Deze wordt gevormd door twee moderne betonnen torens met rode en witte banden. Het nieuwe hoge licht staat vlakbij het oude hoge licht uit 1894. Een groot contrast in bouwstijl. Het nieuwe lage licht staat wederom aan de Berghaven.

- *Bijzondere betekenis van het object voor het aanzien van de streek, stad of dorp:*

Het oude hoge licht is een van de weinige historische gebouwen in het in de Tweede Wereldoorlog zwaar gehavende Hoek van Holland. De toren is bovendien een tastbare herinnering aan de begintijd van de Nieuwe Waterweg en de ontwikkeling van de nederzetting Hoek van Holland. In combinatie met de twee moderne betonnen vuurtorens staat de gietijzeren toren symbool voor de metamorfose die dit gebied heeft ondergaan als gevolg van de expansie van de havens van Rotterdam.

Toekomstwaarde

- *Monumentenstatus:*

Rijksmonument sinds 1982, nr. 32907.

- *Eigenaar en beheerder:*

Gemeente Rotterdam is eigenaar en zorgt voor groot onderhoud. De Stichting Kustverlichtingsmuseum Hoek van Holland exploiteert de toren en zorgt voor klein onderhoud.

- *Huidig belang voor de scheepvaart:*

Het hoge licht met op de voorgrond de voormalige lichtwachterswoningen.

Het lage licht van Hoek van Holland in het Havenmuseum in Rotterdam.

Het nieuwe en het oude hoge licht.

De gedoofde vuurtoren is niet meer van belang voor de scheepvaart.

- *Alternatief gebruik van het object en toegankelijkheid:*

De vuurtoren is sinds 1983 in gebruik als museum. Beheerder René Vas heeft in de loop der jaren een imposante collectie opgebouwd van optieken, lichtbronnen, boeien, navigatieapparatuur, miniatuurvuurtorens en heel veel ander nautisch materiaal. Op elke verdieping staat een bepaald thema of een bepaalde invalshoek centraal. Op grote kunststofpanelen met foto's, kaarten en verklarende teksten komt de geschiedenis tot leven.

Onder de vlag 'Kunst op de toren' wordt elk jaar aan acht kunstenaars de ruimte geboden om hun creaties, geïnspireerd op het thema van dat jaar, tentoon te stellen.

Ook neemt elk jaar in augustus een groepje zendamateurs zijn intrek in de toren om van daaruit een weekend te communiceren met collega's over de hele wereld.

De vuurtoren is voornamelijk de eerste en de derde zondag van de maanden mei tot en met september geopend en tijdens speciale evenementen. Het is de bedoeling om de openingstijden in de toekomst te verruimen.

- *Binding met de lokale bevolking:*

René Vas, beheerder van de vuurtoren: De toren hoort bij het dorp en is terug te vinden op allerlei producten, of in kunstuitingen. Het is één van de belangrijke beeldmerken van de Hoek. Regelmatig hebben we bezoekers uit Hoek van Holland. Velen van hen hebben verhalen over en herinneringen aan de vuurtoren. Ook nemen we met de vuurtoren deel aan diverse evenementen die door Hoekse inwoners worden georganiseerd, zoals de poëziedag, boekpresentaties, verhalenvertellers, de museumcultuurdag, zwarte pieten, enz. Verder hebben we naast de vaste collectie, de extra expositie 'Kunst op de toren'. Hiermee maken we de vuurtoren wat dynamischer.

- *Onderhoudstoestand:*

In 2009 heeft de vuurtoren de laatste grote schilderbeurt gehad aan de buitenkant, waarbij de toren 4 maanden in de steigers heeft gestaan. In 2010 is vervolgens de binnenkant van een nieuwe verlaag voorzien. In 2017 zijn de deuren van de uitbouw weer goed gangbaar gemaakt en zijn de uitbouw en lichthuis aan de buitenkant geschilderd.

- *Bedreigingen:*

Geen.

Het kustverlichtingsmuseum is open.

